

УДК 821.161.2-1.09

Оксана Теребус

ТАРАС ШЕВЧЕНКО В РЕЦЕПЦІЇ ДМИТРА ПАВЛИЧКА

У статті проаналізовано публіцистичні та літературознавчі статті Д. Павличка, присвячені творчості Т. Шевченка. Д. Павличко протягом багатьох років повертається до постаті титана української літератури, що не тільки зробив потужний внесок у літературу, а й став світочем українського духу. Також публіцист підкреслює важливість традицій та наставництва, суголосності тем у творчості Т. Шевченка та молодшого покоління українських літераторів.

Ключові слова: збірки літературно-критичних та публіцистичних статей, стаття-виступ, стаття-промова, суголосність тем.

Постановка наукової проблеми та її значення. Вивченню життя і творчості Т. Шевченка відводиться одне із чільних місць в українському літературознавстві та журналістикознавстві. Завдяки його багатогранному таланту українська література посіла належне місце на світовому літературному небосхилі. З'являються все нові й нові дослідження життя та творчості великого Кобзаря. Ґрунтовні статті, розвідки й окремі публікації допомагають ближче познайомитись із

постаттю поета, художника, мислителя, революціонера-демократа й глибше зрозуміти його хвилюючий голос серця, голос правди.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідження шевченкознавців, критиків, письменників, публіцистів свідчать про глибоке й різнобічне вивчення творчої спадщини поета. Та деякі проблеми, зокрема питання впливу Т. Шевченка, його поетико-образної та естетичної системи на творчий процес митця, залишаються актуальними й сьогодні. Ось чому у літературознавчому доробку Д. Павличка нашу увагу привертає, в першу чергу, своєрідна оцінка письменником творчості митця, нестандартний підхід до розуміння світогляду, громадянської позиції, врешті, інтелігентності людини через образ Т. Шевченка.

Заглиблюючись у літературознавчі та публіцистичні роздуми Д. Павличка про життя, діяльність, літературно-художнє надбання митців, окремих творів художників слова, майстрів сцени, особливо хочеться звернути увагу на те, що світлий образ Т. Шевченка присутній мало не в кожному письменницькому роздумі. І якщо автор явно й не посилається на твори Т. Шевченка, то кобзаревий дух людяності, моральної чистоти, образ вірності й чесного служіння народові є певним мірилом, призмою, через яку фільтрує свої думки Д. Павличко, оцінюючи глибину духовності людини в кожній дослідницькій праці.

Мета і завдання статті. Проаналізувати роль і місце Т. Шевченка у літературознавчому та публіцистичному доробку Д. Павличка.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У збірках літературно-критичних та публіцистичних статей «Магістралями слова» (1977), «Над глибинами» (1983), «Біля мужнього світла» (1988), «Українська національна ідея» (2004), «Літературознавство. Критика» (2007) Д. Павличко прагне поновому подивитись на витоки життєдайного в долі людини, намагається відкрити нові горизонти людяності. Таким орієнтиром, уособленням людських чеснот і є для нас постать Т. Шевченка. Його життя і творчість, як криниця для спраглих, з якої не в силі випити до дна жодне покоління. І чим частіше ми припадаємо спаленими устами до цього джерела, тим міцнішими, згуртованішими відчуваємо себе.

Творчості Т. Шевченка присвячено ряд статей, що друкувалися у різних збірках та в різні роки. Перша стаття відкривала збірку «Біля мужнього світла» і називалась «Предтеча Жовтневої революції» (1964). Пізніше вона була передрукована у двотомнику «Літературознавство.

Критика» під назвою «Тарас Шевченко», а також стаття-промова, виголошена на Шевченківському святі в м. Торонто «Шевченко і сучасність» (1984), стаття-виступ на відкритті Шевченківського свята в Запоріжжі «Свято громадянської совісті» (1987), стаття-виступ на відкритті Міжнародного Шевченківського форуму, що проходив у Празі «Совість і доля» (1989) та був проголошений чеською мовою, інтерв'ю журналу «Всесвіт» «Золоте ядро Шевченкової творчості» (1990), стаття-передмова до «Кобзаря» Т. Шевченка «Новий завіт українського народу» (1990), стаття-промова, виголошена на святі Т. Шевченка «Геній Шевченка» (1996), стаття-роздум «Головна заповідь Шевченка» (1995), стаття-виступ «Шевченкова молитва» (1998), стаття-промова «На заклик Тараса» (2005) та інші.

У статті «Тарас Шевченко» Д. Павличко з глибокою повагою і гордістю заявляє: «Шевченко – людина і Шевченко – поет – одне й те ж» [2, с. 60]. Талант Т. Шевченка – універсальний: він і живописець, і драматург, і прозаїк, і гравер, і філософ, і критик, і, крім усього іншого, геніальний поет, – основоположник української літератури. В поезії Шевченка заграла «всіма тонами звучна і ніжна українська мова» [2, с. 59]. Завдяки йому українською мовою були написані твори, які мають як з естетичного, так і з ідейного боку мають світове значення. Т. Шевченко підніс українське письменство до «рівня загальнолюдських ідеалів» [2, с. 59], став символом «не тільки художнього, але й політичного суверенітету» [2, с. 59] України.

У дослідженні немає повчального тону, висновків. Публіцист виявив своє оригінальне бачення проблем, які, здавалося б, давно вже вивчені шевченкознавцями. Тема волелюбства, свободи у творчості Т. Шевченка має чіткий соціально-конкретний зміст. Його особиста свобода «ніколи не могла погодитись з його найсильнішим почуттям – любов'ю до рідного народу, який залишався у неволі» [2, с. 56]. Чесна людина не може бути вільною, коли її народ у в'язниці. «Немає і не може бути індивідуальної свободи» [2, с. 56], підкреслює Д. Павличко.

Вміння говорити від імені народу «так, щоб не згубилося при цьому ім'я й обличчя того, хто говорить, – це вміння, можливо, найвище в мистецтві. Дієвість образу, який носить індивідуальний характер творця, повинна зливатися з дійсністю і характером народного життя» [2, с. 58]. Якщо цього нема, художник виголошуватиме правду, потрібну тільки йому, або, уникаючи щирості, заскочить у лабіринт словоблудства, з якого його не виведуть і найкращі ідеї. У

Т. Шевченка злиття «індивідуального й народного характеру нерідко виявлялося в разючій подібності його поезики до образного ладу народної пісні» [2, с. 58]. Звідси походять поверхневі судження про Т. Шевченка як про поета народного тільки в «розумінні стилю або навіть як про мужика, що не вирвався за межі стилізації і фольклорного версифікаторства» [2, с. 58]. Та насправді «Кобзар» збагатив ідейними та художніми відкриттями духовний світ українського народу, його літературу.

Однією з великих заслуг Т. Шевченка перед людством є возвеличення матері. Д. Павличко звертає на це увагу, підкреслюючи, що шевченківські героїні з «Катерини», «Наймички», «Марії» «обдаровані зовнішньою і внутрішньою красою, справжні аристократки духу, дарма, що всі вони походять з найнижчих соціальних верств» [2, с. 60]. А поема «Марія» – якісно нове слово про матір, створене тоді, коли Т. Шевченко «в стражданні від любові й ненависті до людини, спотвореної «панською ласкою», шукав прикладу ідейної непохитності, незабрудненості людських чеснот» [2, с. 64]. Образ Марії дивує і захоплює гармонією звичайного та ідейного зв'язку між матір'ю і сином, героїзмом матері, що схиляється перед стражданнями сина і зміцнює серце своє проповідництвом його ідей. Це чи не «найбільша перемога шевченківського доброго, людинолюбчого, пророцького генія» [2, с. 64].

Постать Т. Шевченка висвічує ясну дорогу і Д. Павличку, і багатьом українським письменникам, творчість яких він досліджував, – І. Франку, Лесі Українці, О. Кобилянській, В. Стефанику, А. Малишківі, В. Чумаку, П. Тичині, Б.-І. Антоничу, В. Симоненку та ін.

Говорячи про творчість І. Франка, Д. Павличко у статті «Сонети Івана Франка» (1955) називає його продовжувачем «традицій Шевченка у нових суспільно-історичних умовах» [4, с. 18]. А в статті «Наш Каменярь» (1966–1976) пише: «Шевченко .... збудив своїм словом до свідомого життя і революційної боротьби український народ. Зберегти і донести до слушного моменту вогненні шевченківські гасла треба було болотами «супокійного» життя останньої третини ХІХ ст. Іван Франко, ненастанно підсилаючи своїм голосом поклики великого Тараса, водночас мусив своєю неосяжною діяльністю дати, створити, а подекуди бодай намітити усі установи духовного життя цілого народу» [3, с. 7]. У цій же статті Д. Павличко порівнює «Каменярів» І. Франка з Шевченковим «Сном». У «Сні» осягнута і ви-

світлена художня природа монархічної державної влади» [3, с. 9], а в «Каменях» «Показано механізм людського поступу, шлях, що будуючись, веде вперед» [3, с. 9]. «В основі Франкової незвичайності, – пише Д. Павличко, – був кремінний шевченківський характер, який, чим тяжче йому ставало, тим сміливіше поводився» [3, с. 9].

Вплив творчості Т. Шевченка мав велике значення на формування таланту Лесі Українки, що почала писати й «сформувалася під знаком тираноборчої поезії Тараса Шевченка» [3, с. 18]. Вона перша після І. Франка «в нашому письменстві засвоїла не тільки інтонації, але й праведний гнів Шевченкового слова» [3, с. 18]. Леся Українка розвинула й доповнила ідеї «трьох найбільших прометеїстів – Есхіла, Гете і Шевченка, – стракувавши мучеництво розп'ятого на скелях Кавказу титана як людський безкорисливий героїзм, як людський подвиг в ім'я свободи» [3, с. 251], – вказує Д. Павличко у статті «Прометеївський дух Лесі Українки» (1976).

«Антонич був хрущем і жив колись на вишнях, на вишнях тих, що їх оспівував Шевченко...», – розпочинає статтю «Пісня про незнищенність матерії» (1967) словами з вірша Б.-І. Антонича Д. Павличко. Сам Антонич вважав себе врослим у творчість Т. Шевченка. «Врослість Антонича в шевченківську традицію може бути незрозумілою для того, хто бачить у Шевченкові тільки яскравого соціального поета» [4, с. 98]. Т. Шевченко був ще й співцем української природи.

Часто поєднуючи у своїй поезії зорові враження з музичними, слуховими, вдаючись до різних способів передачі відчуття кольорів і скульптурних форм образами звукового ряду і, навпаки, відчуття розмаїтих явищ звуку – метафорами зорового походження, Б.-І. Антонич використовував метод поетичного мислення, яким часто користувався Т. Шевченко. Постать Б.-І. Антонича повна протиріч, але не викликає сумніву його рідкісний поетичний дар, який «не міг не прийти при всій обмеженості й провінційності духовних обставин свого життя до творчості гуманістичної» [4, с. 146]. І він прийшов до неї, він створив «антоничівський дивосвіт поезії, без якого вже немислима духовна скарбниця українського народу» [4, с. 146]. Д. Павличко підкреслює, що Б.-І. Антонич «живий, і подяка за це передовсім Шевченкові» [4, с. 99].

Досліджуючи творчий доробок А. Малишка (стаття «Сонця і правди сурмач» (1972), Д. Павличко вказує на ідейний зв'язок між А. Малишком і Т. Шевченком, що є результатом подібності їхніх ак-

тивно-громадських позицій. А також ще один зв'язок – складні взаємини учня і вчителя. Їхня складність полягає в тому, що це відносини «двох цілком різних епох української поезії. Шевченківський вогонь був для Малишка не предметом зовнішнього наслідування, а палахкочучим нутром його єства, магмою, а не поверхнею його слова» [3, с. 147]. Д. Павличко підкреслює, що саме А. Малишка більше, ніж будь-кого «із сучасних українських поетів, можна вважати продовжувачем традицій і спадкоємцем великого Кобзаря» [3, с. 148].

Одним з наскрізних образів у поезії А. Малишка є образ матері, як наскрізним він був у Т. Шевченка. Любов до рідної землі, до історії свого народу, до звичаїв і народних пісень, до свого дитинства і юності, до всього того, що складає «ностальгію спогаду і моральну чистоту пам'яті, правдиво піднесена в поемах А. Малишка як духовна сила» [3, с. 142]. Пісенність його поезії виникає з гармонійного поєднання багатьох компонентів, серед яких поруч із яскраво фольклорними стоять і суто літературні. Досконале відчуття української мови, «особливо її природної музикальності, вироблене в Малишка як на фольклорній основі, так і на сплетінні впливів поезики Шевченка, Франка, Тичини і Рильського, відбилося на пісенній естетиці його поетичних форм» [3, с. 162]. Творчість А. Малишка має «цілісну мистецько-ідеологічну концепцію світу і людини...Шевченківська пристрасть, глибоке знання» [3, с. 170], розуміння перемін в житті українського народу – все це у поєднанні з «ясним, оригінальним, близьким до народнопісенного ладу поетичним висловом створює алмаз Малишкової творчості» [3, с. 170].

Не тільки на формування творчості українських майстрів слова мала вплив творчість Т. Шевченка, а й на російських, білоруських, болгарських, словацьких та інших письменників. З Шевченкового джерела черпали сили Олександр Прокоф'єв і Арсеній Тарновський, Михайло Шолохов і Никола Вацпаров, Лацо Новомеський і Шолом-Алейхем, Ніл Гілевич і Ригор Барадулін, Іван Давидков і Андрей Германов та багато-багато ін.

Висновки. Д. Павличко дав власну глибоку інтерпретацію титана української духовності, поставив його у найгостріший зв'язок із сучасною духовною потребою, спрямував промінь його мислі на наш час та на нас самих. Д. Павличко розглядає духовну спадщину Кобзаря діалектично, стосовно сучасного етапу літератури і ролі митця в національному та світовому літературному процесі.

Джерела та література

1. Павличко Д. Біля мужнього світла / Д. Павличко. – К. : Рад. письм., 1988. – 336 с.
2. Павличко Д. Літературознавство. Критика / Д. Павличко. – Т. 1. – К. : Основи, 2007. – 566 с.
3. Павличко Д. Магістралями слова / Д. Павличко. – К. : Рад. письм., 1977. – 312 с.
4. Павличко Д. Над глибинами / Д. Павличко. – К. : Рад. письм., 1983. – 424 с.
5. Павличко Д. Українська національна ідея / Д. Павличко. – К. : Основи, 2004. – 771 с.

Теребус Оксана. Тарас Шевченко в рецепції Дмитрия Павлычко. В статті проаналізовані публіцистическіе і літературоведческіе публікації Д. Павлычко, посвященніе творчеству Т. Шевченка. Д. Павлычко на протязенніи многих лет возвращаетсє к творчеству титана украинской литературы, который не только сделал огромный вклад в литературу, но и стал светочем украинского духа. В трудах писатель дает своеобразную оценку творчества поэта, подчеркивает нестандартный подход к пониманию мировоззрения, гражданской позиции, наконец, интеллигентности человека через образ Т. Шевченко. Также публицист подчеркивает важность традиций и наставничества, общности тем в творчестве Т. Шевченка и младшего поколения украинских литераторов. Публицист поставил его в наиболее острую связь с современными духовными потребностями, направил луч его мысли на наше время и на нас самих. Д. Павлычко рассматривает наследие Кобзаря диалектически, относительно современного состояния литературы и роли творца в национальном и всемирном литературном процессе.

Ключевые слова: сборники литературно-критических и публицистических статей, статья-выступление, общность тем.

Terebus Oksana. Dmytro Pavlychko's outlook on Shevchenko. The article analyzes journalistic and literary articles by Dmytro Pavlychko, as well as articles dedicated to works of Taras Shevchenko. For many years, Pavlychko has turned to the master of Ukrainian literature, who not only made a significant contribution to the literature, but also became a vivid representation of Ukrainian spirit. The author assesses the artist's works and highlights an unusual approach to the understanding of ideology, citizenship and human intelligence in general through the image of Shevchenko. The writer stresses the importance of traditions and mentoring, unanimity of themes in Shevchenko's works and the younger generation of Ukrainian writers. The publicist describes him in the context of contemporary spiritual needs, directed his ideas to our time and ourselves. Pavlychko dialectically considers the spiritual heritage of the poet in the relation to the current literature stage and role of the artist in the national and international literature.

Key words: the collection of literary-critical and journalistic articles, article-address, article-speech, unanimity of topics.